

Gustaf Wernersson Cronquist – färgfotograf

Rolf Söderberg

På 50-talet satt några kvällar stadsmuseets chef Gösta Selling och Stockholms-Tidningens konstkritiker Gustaf Näsström i ingenjör Gustaf W:son Cronquists våning, Stadsgården 10, 8 tr upp, och beundrade utsikten över Saltsjöinloppet. Emellanåt passade de också på att titta på världens stora samling av färgdiapositiv. Alla var överens om att denna slutgiltigt borde höra hemma i offentliga arkiv. Men Cronquist visade sig föga benägen att donera sitt livsverk.

Vid den här tiden fanns det emellertid fortfarande mecenater, ett nu utdött släkte. Gösta Selling tog kontakt med Axel Hirsch. Hirsch betitlas i lexikon filantrop. Ordet har en oscarisk klang av patriarkalisk välgörenhet. Den hirschska slakten hade den originella uppfattningen att ärva pengar också förde med sig ett socialt och kulturellt ansvar. Den 7 februari 1960 sänder han ett gåvobrev till museet med 25 000 kronor och motiveringen: "Jag är övertygad om att ingenjör Cronquists bilder är av utomordentligt intresse för kännedom om huvudstadens utveckling under det gångna halvsekle."

Om man studerar 1800-talets svenska fotonhistoria frapperas man av att många av de främsta insatserna gjordes av amatörer. Ingenjörerna med sin tekniska driftighet hade ofta fint handlag med kameror och dessutom god hjälp av sina kunskaper i kemi och fysik. Den främsta fotografiska dokumentationen av stockholmsregionen, beställd i anknytning till den stora industriutställningen på Djurgården 1897,

gjordes av överingenjören C J Gimberg. År 1897 var Cronquist nybliven student och förstaårselev vid Tekniska högskolan. 1900 blev han civilingenjör och som kemist expert på cement, lera och framför allt tegel. Han hade befattningar vid bl a Hyllingeverken och Höganäs-Billeholms AB, innan han 1927 anställdes som avdelningschef vid Gumælius annonsbyrå i Stockholm, där han stannade fram till pensioneringen 1944. Men hans främsta intressen under alla dessa år var färgfotografering och föredragsresor.

Cronquist lär ha tagit 50 000 färgfoton och hållit 6 000 föreläsningar. Fotosamlingen är vida spridd. Stadsmuseet äger drygt 600 färgdiapositiv i formatet 9×12 från 1920- och 1930-talen. Det är ur den samlingen som våra bilder här är hämtade. Museet har därutöver 2 300 färgdiapositiv i formatet 5×5 utförda senare samt 2 500 svart-vita negativ. När man tittar på materialet får man ofta en känsla av att Cronquist betraktade motivvalen som mindre intressanta än de färgtekniska lösningarna. Han väljer gärna det allmänna eller tidlösa, undviker händelser för att i stället skapa stämningar och tillstånd. Men han är ingen nostalgiker utan starkt samtidsorienterad. Från sin magnifika utsiktspunkt i stadsgårdsateljén hade han utomordentliga möjligheter att följa stadens förvandlingar. Han gör ett större bildsvep från 1930 års utställning vid Djurgårdsbrunnsviken, den där Gunnar Asplunds funktionalism får sitt genombrott. Han följer upp detta genom att beskriva

vissa nya förorters framväxt. Från fönstret dokumenterar han hur Katarinahissens gamla oscariska skelett ersätts med ett nytt sakligare. Bredvid tvingar trafikpressen fram den nya slusskarusellen. Från fönstret kan han också fånga in en annan nu i stort sett försvunnen sommarattraktion, de stora turistångarnas parad på Strömmen. På de näraliggande kajerna gör Cronquist långa promenader med kameran i beredskap. Han stannar också upp för att fånga torgens blomsterprakt. Han väljer genomgående ljusa motiv, fria från orosmoment.

I den lilla tankeboken "Färgen i stadsbilden" (1926) märker man hur ingenjörsteknik och lyrik samsas i den Cronquistska filosofin. Han grubblar över hur en medveten färgsättning förmår att försköna eller dramatisera stadsmiljöerna. Husens material – trä, natursten, tegel, puts – och inslagen av träd, blommor och vatten kräver idel varierande ställningstaganden. På sina promenader och kamerajakter grubblade Cronquist ständigt över sådant och i den stora mängden av färgfotografier sökte han finna belägg för sina teser.

Cronquist skrev gärna artiklar i fackpressen. Det mesta handlar om teknik men med inslag av filosofierande om fotografins mål och medel. I Fotografisk Årsbok 1947 står det bl a: "Det var hösten 1908 som jag genom docent John Hertzberg fick veta att även den enkle amatören kunde få fram färger med sin vanliga kamera. Det var bröderna Lumières Autochromeplåtar, som då gjorde sitt inträde på den svenska marknaden. Jag hade då i tolv år sysslat med svartvitfotografering och saknade färgen.

Den första bilden jag tog var ett stilleben: Solrosor, luktärter och några vaser allt mot en röd bakgrund – det skulle väl vara *färg* för 17! Och det blev färg – fin färg – en av de bästa färgbilder av blommor som jag sett. Den brunsvarta nyansen i solrosornas centrum, den grågröna färgen på bladen, vasernas lyster och mönster – allt naturtroget återgivet. Undra på att jag blev glad!"

Cronquist blev efter Hertzberg den främste färgteknikern i svensk fotografi. Han förde från början noggranna anteckningar om data kring varje plåt för att kontrollera hur de i varje läge reagerade.

Cronquist grubblade också mycket över konsekvenserna av att kamerans öga reagerar så annorlunda än det mänskliga ögat: "Kameraobjektiven uppfatta i yta mellan 200 och 1000 gånger så mycket som den ögats näthinna i visst ögonblick uppfattar *skarpt*. Resten uppfattar ögat oskarpt. Häri ligger en förklaring till att både skarpa bilder och oskarpa kunna förefalla oss riktiga."

Detta skrevs i Form 1934. Då dominerade den "nya sakligheten" som efterträtt fotografins sk konstnärsperiod, som ju bl a laborerade med oskarpa som en medveten estetisk effekt.

I artiklar har Cronquist också berättat om sina föredragsturnéer i Amerika. I Fotografisk årsbok från 1947 skriver han: "Då jag vintern 1911–12 var i USA höll jag föredrag på en stor kongress i Washington om tegel- och lerindustrin i Europa och belyste produkterna med färgfotografier. De var då okända i USA. Men följande år voro 8 föredrag på motsvarande kongress belysta med färgdiapositiv."

I en intervju i Dagens Nyheter samma år säger Cronquist: "– Jag reste över den 4 januari [1947]... och for så runt i landet från östkusten till västkusten med min samling av skioptikonbilder. Jag ville visa hur Sverige såg ut, utan onödigt utstofferings från turistbyråer, och mina visningar rönt stort intresse. Efter nästan varje visning hände det att någon kom fram och talade om att sedan han nu fått se, hur vackert och välordnat Sverige var så skulle han absolut resa dit."

Dagens Nyheter intervjuade också Cronquist i samband med dennes 80-årsdag i november 1958. I artikeln framskyntar en ambivalens till den amerikanska dominansen inom färgfotografin: "Vad tycker den som började plåta i färg för femtio år sen om färgfilm av i dag? Att bilderna från 1907 är bättre än

de som tas nu. Det är ett misstag att tro att tre färger ska kunna åstadkomma allt. Vetenskapen säger att minst sju optima behövs. Innan man har en film med dessa sju får man ingen riktig återgivning. När Nationalmuseum ska reproducera ett konstverk har man alltid dessa sju plus gråplåten. Nej, någon universellt användbar färgfilm har åtminstone inte jag hittat än. Så mjuka och fina färger som för tjuvu år sen har man inte längre. Men folk vill ha överdrivna kulörer, det är den amerikanska smaken som bestämmer.”

Stadsmuseets samling av Cronquists bilder har inte mått väl av tidens framfart. Orsakerna kan vara många. Hans visningar i skioptikonapparat liksom miljöpåverkan har satt sina spår. Många av bilderna blev inte heller tekniskt perfekta då de togs. På museets fotosektion arbetar för närvarande Poul Andersen och Francis Bruun med att söka förhindra fortsatt förstörelse av materialet samt med att göra de bästa bilderna tillgängliga genom att överföra dem till småbildsdi. I samband härmed utnyttjas möjligheterna att med hjälp av färgfiltre-ring korrigera en del av de färgstick som uppstått under årens lopp.

För den som är intresserad av hur en autokromplåt är konstruerad och om den tidiga färgfotografins utveckling i stort hänvisar jag till Bo Nilssons artikel i Stadsvandringar 5.

Under perioden 1907–16 var Cronquist hänvisad till Lumières autokromplåtar. 1916 lanserar Agfa sin färgplåt och strax därefter och fram till mitten av 30-talet växlar Cronquist främst mellan dessa märken. Efter 1934, då Agfa presenterar sin Agfa Ultra plåt använder Cronquist mest denna på grund av dess större transparens.

Originalförpackning från 1920-talet.

Vid 1930-talets slut kommer så Eastman Kodak och Agfa med Kodachrome och Agfa Color Neu i småbildsformat, men då är vi framme vid inledningen av den epok i färgfotografins historia som idag håller på att begrava oss i färgbilder.

Stora Sjötullen vid Blockhusudden. Foto från början av 1930-talet. Agfa

*Från Klara sjö.
I bakgrunden Bolinders
verkstäder nedanför Kungs-
klippan 1927. Autokrom*

*Mariaberget från Slussen,
1928. Autokrom*

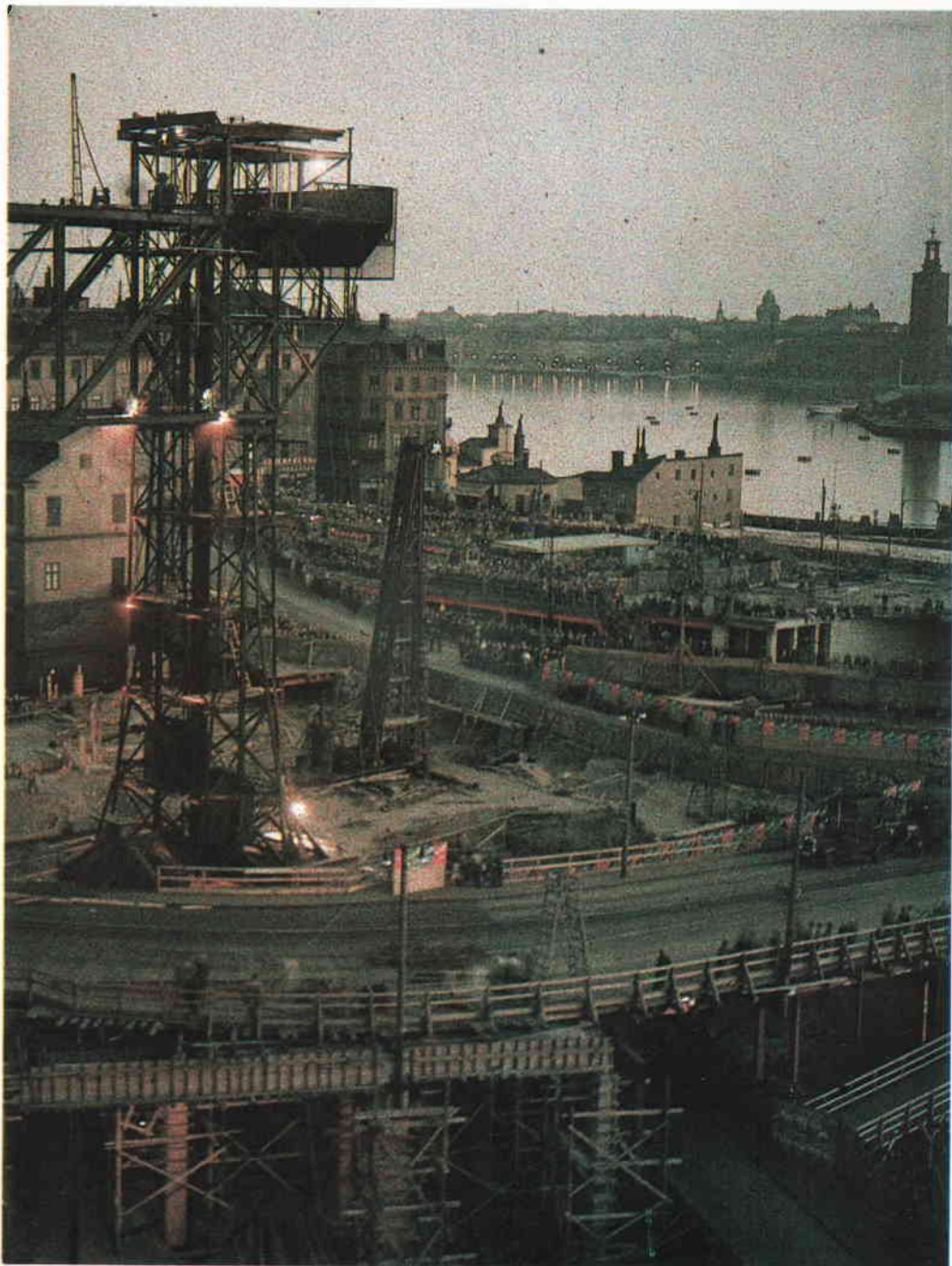

Björens trädgård vid Medborgarplatsen 1937. Agfa

*Blomsterstånd
vid Kornhamnstorg 1926.
Autokrom*

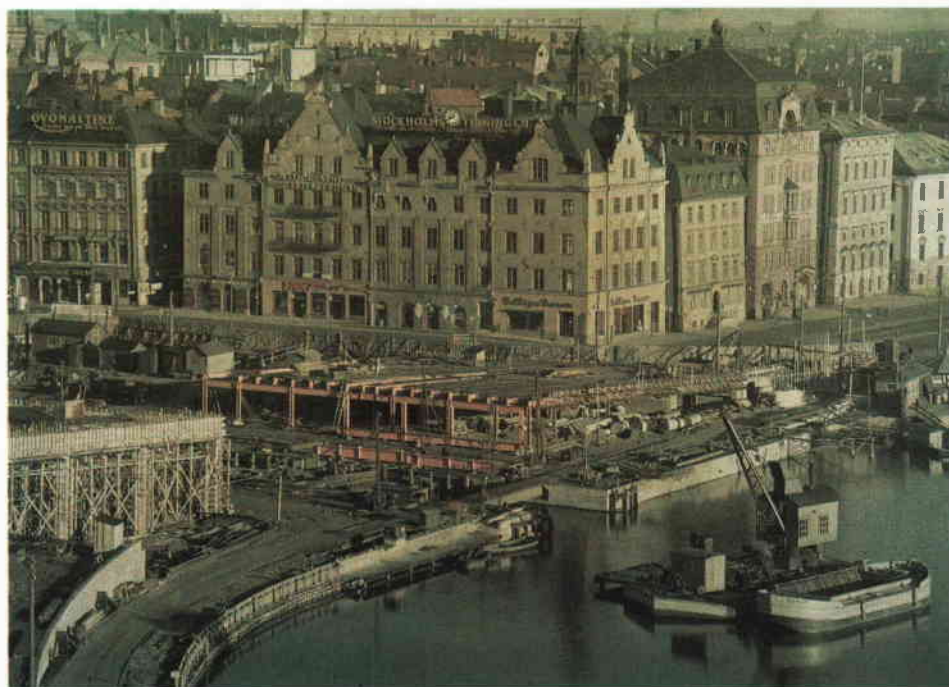
Gräsklippning i Äppelviken 1937. Agfa

Nedmonteringen av gamla Katarinahissen, natten till 9 juli 1933, samlade stora åskådarmassor. Agfa

*Utsikt från Cronquists våning vid
Stadsgården 1928. Autokrom*

*Slussenombyggnaden 1934. I fon-
den Räntmästarehuset så som det
såg ut 1898–1970 i arkitekt F Lill-
jekvists gestaltning. Agfa*

Hammen vid Mälartorget 1936. Agfa

Skeppsbron vid Räntmästaretrappan. Mars 1929. Autokrom

Från Söder Mälarstrand 1934. Agfa

Stockholmsutställningen vid Djurgårdsbrunnsviken 1930. Autokrom

Interiör från en HSB-lägenhet på Stockholmsutställningen 1930. Autokrom

Fredhäll 1937. Agfa

